

**ПРОДУКТИВНО – МОРФОЛОГІЧНІ ДЖЕРЕЛА ДЛЯ СЕЛЕКЦІЇ
ВИДІВ ЦИБУЛІ БАТУН, ЗАПАШНА, СЛИЗУН, ШНІТ**

Л.Д. Борисенко

Донецька дослідна станція Інституту овочівництва і баштанництва
УААН

В статті представлено результати досліджень продуктивно-морфологічних особливостей різних видів цибулі. Висвітлений характер динаміки наростання довжини листків. Встановлено ефективність доборів адаптивних і стабільних генотипів.

Колекція, вихідний матеріал, джерела, цибуля, батун, запашна, слизун, шніт, селекція, добір, продуктивність, ранньостиглість

Україна входить до першої сотні світових виробників овочів відкритого ґрунту. Проте ефективність розвитку овочівництва залишається на низькому рівні. Врожайність овочів відкритого ґрунту в Україні в кілька разів нижча, ніж в основних країнах-виробниках. Тому дуже важливо спрямувати увагу на ринок овочів та окреслити перспективи його розвитку в Україні у контексті вступу до Світової організації торгівлі (СОТ). При цьому слід чекати на збільшення внутрішнього попиту на порівняно нові для України культури, серед яких нетрадиційні види цибулі, такі, як батун, запашна, слизун, шніт [1]. За їх рахунок можливо вирішити проблему подовження періоду споживання цибулевої продукції у свіжому вигляді. Завдяки невибагливості до умов вирощування, ці види цибулі мають широкий ресурсозберігаючий потенціал і здатні утворювати конвеєр надходження продукції та об'єднувати у собі ранньостиглість, врожайність і тривалий період споживання [2-7].

Метою наших досліджень було визначення продуктивно-морфологічних особливостей видів цибулі батун, запашна, слизун, шніт та встановлення ефективності доборів адаптивних і стабільних генотипів.

У період вегетації в усіх розсадниках проводили фенологічні спостереження за ростом і розвитком рослин, їх морфологічний опис – згідно „Широкому уніфіцированному класификатору СЭВ ” та методикою ВОС [8, 9]. Для визначення біометричних показників використовували рослини, на яких не проводили зрізування зеленого пера. Селекційну роботу проводили шляхом багаторазового

індивідуально-родинного добору з високопродуктивних форм і генетичних джерел різного географічного походження у напрямку створення нових моделей сортів відповідно до діючих методичних вказівок та власних розроблених методичних рекомендацій. Селекційний матеріал вивчали за адаптивними параметрами та господарсько-цінними ознаками [10-12].

При оцінці матеріалу за стандарти використано цибулі батун сорт П'єро (st 1), шніт сорт Приліпський (st 2), слизун сорт Лілейна (st 3), запашна несортовий аналог № 00145, отриманий з лабораторії генетичних ресурсів ІОБ УААН (st 4).

Досліджуваною культурою були види цибулі батун, запашна, слизун, шніт, а матеріалом для роботи – 204 сортозразки різного географічного походження. У досліді використано насіння і посадковий матеріал лабораторії генетичних ресурсів ІОБ УААН та його дослідних станцій: Дніпропетровської, Київської, Кримської, насіння донецького Ботанічного саду (Бот. сад) і власні місцеві форми.

Експериментальну частину досліджень проводили протягом 2003-2005 рр. на Донецькій дослідній станції ІОБ УААН, розташованій на південному сході України в зоні Степу в центральній частині Донецької області. Аналіз середніх багаторічних показників метеорологічних спостережень дозволяє характеризувати погодні умови вегетаційного періоду місця проведення досліджень як помірно континентальні з нестійким та недостатнім зволоженням. Переважають вітри східного і південно-східного напрямку, холодні повітряні течії в зимовий період та суховії – в літній. Найвища температура спостерігається в липні (до +40°C), найнижча – у січні-лютому (до -30°C). Погодні умови за роки досліджень різнилися, що дало можливість виявити адаптивність генофонду і сортів та отримати об'єктивні дані і достовірні результати.

Ранньостиглість і продуктивність видів цибулі батун, запашна, слизун, шніт характеризуються темпами наростання листків після перезимівлі. Враховуючи це, в залежності від року вирощування, ми використовували параметри збільшення довжини листків за кожний тиждень вимірювань. Слід зазначити, що раніше за всіх починали відростати зразки цибулі батун (рис. 1).

Встановлено, що к. 30 – місцева с. Опитне мав найбільшу інтенсивність відростання листків за I і III тиждень, а зразок к. 180 – місцева м. Донецьк за I, III, IV та V тиждень в порівнянні зі стандартом.

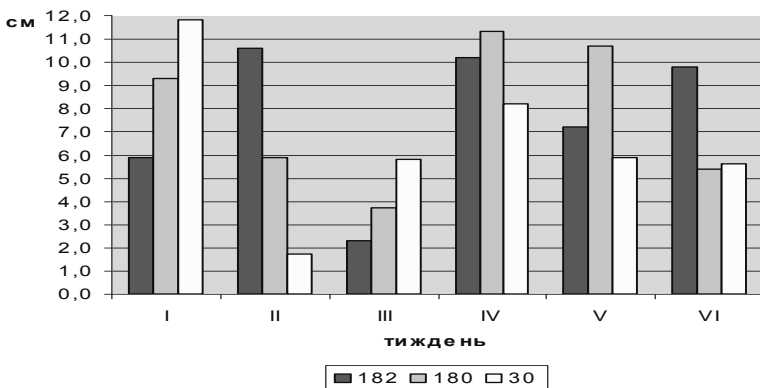

Рисунок 1. Динаміка наростання довжини листків генотипів цибулі батун II-IV років життя (середнє за 2003-2005 рр.)

У зразків цибулі запашна також відмічено раннє наростання довжини листків (рис. 2). Швидше за стандарт відростали місцеві зразки с. Опитне кк. 73 і 74 за I, II та IV тиждень, а к. 73 ще й мав найбільшу довжину за V тиждень в порівнянні з усіма зразками. За III та V тиждень відмічено за інтенсивністю росту місцевий зразок з України к. 116 і місцева форма з Дніпропетровська к. 126.

У зразків цибулі слизун спостерігалось уповільнене відростання листків після перезимівлі (рис. 3).

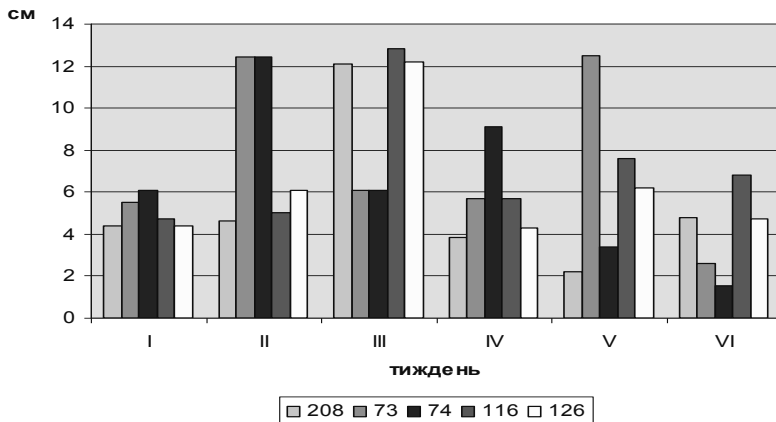

Рисунок 2. Динаміка наростання довжини листків генотипів цибулі запашна II-IV років життя (середнє за 2003-2005 рр.)

В залежності від дії зовнішнього середовища, довжина наростання листків у цього виду цибулі коливалася від 2 до 13 см, що дало можливість створити конвеєр тривалого надходження продукції. Раніше всіх почав відростати зразок к. 63 – місцева с. Опитне. За третій (15.03-22.03) і п'ятий тиждень (29.03-5.04) відмічено зразки к. 63 – місцева с. Опитне та к. 181 – місцева м. Донецьк. Серед зразків, що вивчали за IV і VI тиждень відзначено к. 174 – Бот. сад.

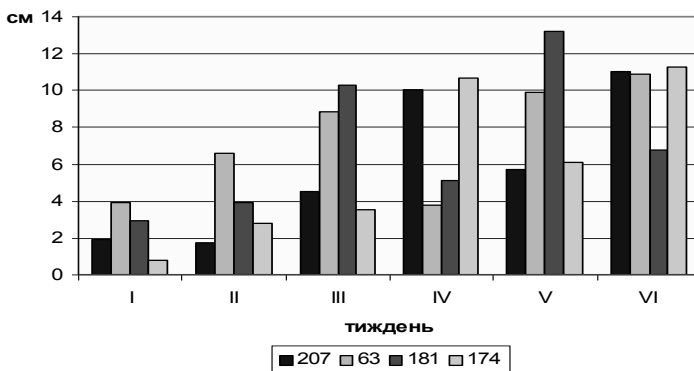

Рисунок 3. Динаміка наростання довжини листків генотипів цибулі слизун II-IV років життя (середнє за 2003-2005 рр.)

Для цибулі шніт характерне надраннє наростання зеленої маси, інтенсивне гілкування та дружна віддача врожаю. Слід звернути увагу на те, що після дозрівання насіння можливе повторне відростання у поточному році даного виду цибулі, але темпи його уповільнюються. За цими параметрами виділено к. 65 – місцева форма с. Опитне та к. 98 – Генбанк Україна (рис. 4).

Відмічено, що у колекційному розсаднику цибулі шніт довжина листків за кожний тиждень контролювалась в основному генотипами та частково умовами.

В колекції виділено зразки цибулі шніт за довжиною зеленого пера, які є джерелами для селекції на продуктивність: к. 173 – місцева с. Опитне, яка за II тиждень нарощувала 12,4 см., та к. 56 – місцева форма с. Опитне за III, IV та V тиждень 10,2 см., 14,9 см. і 8,7 см. відповідно.

Висновки. Враховуючи продуктивно-морфологічні особливості різних видів цибулі встановлено, що за динамікою відростання листків II - IV років життя рослин найбільш продуктивними виявилися зразки видів цибулі батун кк. 30 і 180, запашна кк. 73 74, 116 і 126, слизун кк. 63, 174 та 181, шніт кк. 56, 65, 98 і 173. Їх слід використовувати для селекції як адаптивні і стабільні генотипи.

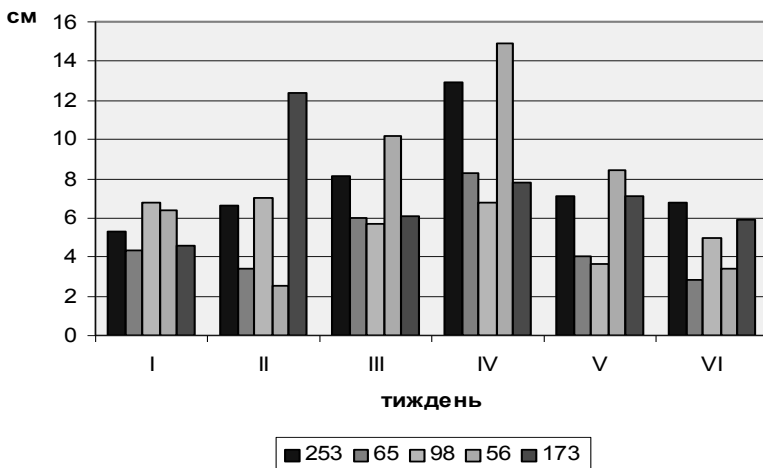

Рисунок 4. Динаміка наростання довжини листків генотипів цибулі сніт II-IV років життя (середнє за 2003-2005 рр.)

Бібліографічний список

1. Андрусяк В.М., Андрусяк Н.О. Ефективність виробництва овочів відкритого ґрунту у контексті вступу України до Світової організації торгівлі // Економіка АПК. – 2006. – № 138. – С. 28-31.
2. Баумане М.Х., Швалковская Л. Многолетние овощные культуры. – М.: Сельхозгиз, 1969. – 96 с.
3. Белова Т.О. Цибулю - на конвеєр // Дім, сад, город. – 2001. – №.7 – С. 4-5.
4. Боголепов Г.Г. Использование видового разнообразия лука для получения зелени в открытом и защищенном грунте // В кн.: Труды Кубанского СХИ. 1983. – Вып. 229 – С. 3-10
5. Веселовский И., Хиреба А. Особенности лука батуна // Картофель и овощи. – 1972. – № 1. – С. 22
6. Веселовский И., Хиреба А. Используйте дикие виды лука // Картофель и овощи. – 1972. – № 4. – С. 33.
7. Гринберг Е.Г., Лежанкина В.С. Эффективные приёмы выращивания многолетних луков на зелёное перо. – Свердловск: Урал. НИИСХ, 1968. – 4 с.
8. Широкий унифицированный классификатор СЭВ. – 1977. – 21с.
9. Методика проведення експертизи сортів на відмітність, однорідність та стабільність (ВОС). // Охорона прав на сорти рослин – Частина 4. – К. – 2007. – С. 183-191.

10. Методичні рекомендації по селекції овочевих рослин родини цибулевих (Alliaceae) / *Т.В. Чернишенко, К.І. Яковенко, О.М. Біленька, Н.Г. Дьоміна* // Сучасні методи селекції овочевих і баштанних культур / За ред. *Т.К.Горової, І.І.Яковенка*. – Харків: ІОБ УААН, 2001. – С. 406-425.
11. Методика дослідної справи в овочівництві і баштанництві: Під редакцією *Бондаренка Г.Л., Яковенка К.І.* – Харків: Основа, 2001. – 370 с.
12. Методика полевого опыта в овощеводстве и бахчеводстве. / Под ред. *В.Ф. Белика и Г.Л. Бондаренко* – М.: «Колос», 1992. – 210 с.

В статье представлены результаты исследований продуктивно-морфологических особенностей разных видов лука. Освещен характер динамики нарастания длины листьев. Установлено эффективность отборов адаптивных и стабильных генотипов.

The paper presents the results of researches connected with the productive - morphological peculiarities of various onion species. There has been shown the nature of dynamics of leaves prolongation. There has been established the effectiveness of breeding for adaptive and stable genotypes.